

О.М. Макаренко,
старший викладач кафедри регіонального
управління та місцевого самоврядування
ХарPI НАДУ

ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні тенденції й перспективи розвитку пенсійного забезпечення. На основі аналізу зроблено висновок про невідповідність трирівневої пенсійної системи України завданню забезпечення прав і потреб осіб похилого віку і необхідність перегляду її основних складових.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, особи похилого віку, літні люди, розвиток пенсійного забезпечення.

Розбудова соціальної держави в Україні передбачає створення гідних умов існування для всіх громадян. Додаткової уваги з боку держави потребують особи похилого віку як одна з найуразливіших категорій населення.

Світові тенденції постаріння населення й зниження народжуваності ускладнюють вирішення державою цього завдання і змушують до пошуку шляхів удосконалення існуючої пенсійної системи. Для нашої держави актуальним є завдання створення такої пенсійної системи, функціонування якої надасть можливість якісно підняти рівень життя осіб похилого віку і в той же час не буде стримувати розвиток економіки.

Питання функціонування системи пенсійного забезпечення достатньо широко представлене в дослідженнях учених і фахівців. Основні теоретичні засади пенсійної реформи, дослідження питань запровадження та функціонування багаторівневої пенсійної системи викладено у працях таких зарубіжних і вітчизняних учених та фахівців, як М. Волгін, П. Густафсон, П. Маріоні, В. Новиков, М. Папієв, В. Роїк, Е. Сміт, А. Соловйов, І. Сирота, Е. Хижний, М. Шаповал, В. Яценко та ін. Істотний внесок у вирішення проблем державного управління соціальним захистом і пенсійним забезпеченням зробили С. Біла, Г. Волощук, С. Горянська, С. Злупко,

Е. Лібанова, О. Мачульська, Б. Надточій, О. Палій, О. Скрипник, Б. Сташків, О. Холостова, Л. Хижняк, П. Шевчук, Р. Яцемирська та ін.

Але, попри велику кількість наукових праць щодо здійснення пенсійного забезпечення, потребують поглиблення дослідження шляхів створення ефективної пенсійної моделі. Визначення напрямків удосконалення пенсійної системи України потребує врахування основних загальносвітових і власних національних тенденцій у сфері соціального захисту й пенсійного забезпечення. Це надасть можливість оцінити умови та перспективи подальшого розвитку соціального захисту в Україні й визначити основні напрямки реформування існуючої пенсійної системи, а також необхідні зміни у здійсненні державою соціальної політики.

На основі попереднього аналізу суспільного розвитку можна стверджувати про існування тенденції щодо поступового посилення впливу світових наддержавних об'єднань і послаблення впливу держави на здійснення соціального захисту. Особливо рельєфно це можна спостерігати на прикладі країн-членів ЄС, які за наявності внутрішньої конкуренції між країнами спільноти змушені узгоджувати проведення політики в соціальній, економічній, правовій сферах тощо. Дієвим засобом цього узгодження є закріплення чітко визначених “правил гри”, що в соціальній сфері знаходить своє відображення у встановленні певного рівня соціальних стандартів. Більше того, у програмних документах ЄС затверджено принцип збереження вже досягнутих у країнах-учасниках соціальних стандартів, а в бюджеті ЄС на 2007 – 2013 рр. витрати на соціальні потреби навіть збільшено як у масштабах усієї спільноти, так і в окремих країнах [1].

Заходи держави в соціальній сфері країн-членів ЄС, на відміну від попереднього етапу екстенсивного зростання, є сьогодні більш адресними, спрямованими на тих, хто дійсно потребує допомоги. Тобто, пріоритетом у здійсненні соціальної політики в європейських країнах є її оптимізація, а інструментом забезпечення глобальних конкурентних переваг на світовому ринку країни ЄС обрали активну соціальну політику, спрямовану на

соціальний розвиток, підвищення якості людського ресурсу.

Одночасно в цих країнах відбувається трансформація соціальних цілей суспільства. Якщо раніше соціальні цілі згаданих країн враховували такі цінності, як колективізм, солідарність, соціальна справедливість, то сьогодні підвищується роль таких цінностей, як особиста відповідальність кожної людини, її індивідуальні досягнення й конкуренція. Держава все частіше пропонує більшості населення нести відповідальність за рівень життя свій і своєї родини. Зі зміною поглядів на роль держави у вирішенні соціальних питань змінюється підхід до ідеї рівності, яка зараз розглядається як рівність можливостей, рівність доступу до цих можливостей.

Тобто, в реалізації соціальної політики заходи держави спрямовуються на стимулювання й розвиток потенційних можливостей особи до самозабезпечення.

Негативною тенденцією в європейських країнах є зниження віку фактичного виходу на пенсію. У Франції, за свідченнями П. Маріоні, середній вік виходу на пенсію знижувався з 62,5 років у 1968 р. до 58 років у 2002 р. [2, с. 337]. За дослідженням французького вченого П. Пестьє, у Бельгії, Німеччині та Франції працівники надають перевагу виходу на пенсію у 54-55 років, а середня тривалість життя людини постійно зростає [3]. Це порушує фінансову рівновагу всієї системи соціального захисту, особливо пенсійного забезпечення.

Про важливість цієї проблеми свідчить увага, яку приділяють дослідники питанню стимулювання більш пізнього виходу на пенсію і заохочення державою осіб похилого віку до продовження трудової діяльності [2].

Перспективою для пенсійного забезпечення в цих країнах є, за визначенням П. Пестьє, вибір між альтернативами: зниження рівня виплат чи підвищення віку виходу на пенсію [3].

Одночасно зі згаданими тенденціями в розвинених країнах світу спостерігається тенденція щодо розширення участі громадянського суспільства у здійсненні соціальної політики, що проявилось у поширенні й

підтримці комунітарної ідеології. До здійснення соціального захисту залучаються громадські організації, заходи держави спрямовуються на підтримку сім'ї, громади, сфери послуг населенню [4; 5].

Перспективою для сфери соціального захисту, відповідно до згаданих тенденцій, є поступове зростання ролі та значення самої особи у створенні власного добробуту, розвиток нетрадиційних недержавних форм соціального захисту, зменшення власне грошової форми допомоги з одночасною розбудовою сфери надання послуг населенню.

У сфері пенсійного забезпечення згадані тенденції набули прояву через поступове збільшення накопичувального компоненту пенсійних програм і диверсифікацію джерел формування пенсійної виплати.

У той же час, з огляду на небезпеку знецінення пенсійних накопичень унаслідок дії негативних економічних факторів (світова чи регіональна економічна криза), з боку держави посилений контроль за діяльністю пенсійних фондів. Метою контролю є убезпечення пенсіонерів від втрати доходів та гарантування державою прийняттого рівня життя літнім людям.

Ці та інші тенденції знайшли своє відображення і в соціальній сфері нашої держави.

Ратифікація Україною протоколів про приєднання до міжнародних організацій і нормативно-правових документів з прав людини також має наслідком додержання відповідних стандартів в економічній, правовій і соціальній сферах. Українська держава, що проголосила курс на інтеграцію до ЄС і прийняла в лютому 2005 р. План дій “Україна-ЄС”, має привести власні соціальні стандарти у відповідність до європейських показників рівня життя, мінімальної зарплати тощо [6]. Тому питання вдосконалення та приведення національних соціальних стандартів у відповідність з міжнародними нормами й стандартами є не менш актуальним для України в умовах посилення світових інтеграційних процесів.

Відсутність системного підходу до формування державних соціальних гарантій, сучасного інструментарію вибору пріоритетів соціальної політики

та механізмів її реалізації, орієнтація на підтримку найбільш вразливих, незабезпечених, соціально вразливих, непрацездатних груп населення призвели до деформації соціальних функцій держави, відсутності національної стратегії в галузі соціальної політики, до різкого зниження ефективності соціальної політики в цілому й соціальних витрат зокрема.

При розробці й затвердженні державних соціальних стандартів Україна повинна орієнтуватись не тільки на наявний рівень національного економічного розвитку, але й враховувати його відповідність, зокрема, певним нормативам ЄС у сфері соціального захисту й пенсійного забезпечення [7]. Тобто, у найближчій перспективі державної політики України у сфері соціальних стандартів є перехід від політики мінімумів до політики середніх соціальних стандартів.

У зв'язку з цим в Україні гостро постало питання підвищення рівня мінімальної зарплати, згідно з якою визначається розмір мінімальної пенсії. Заробітна плата в Україні суттєво нижча, ніж у більшості країн не лише з розвинутою, але й перехідною економікою, про що свідчить низька питома вага оплати праці у ВВП (45 %), тоді як у країнах європейського союзу вона становить близько 65 % [8].

Необхідною умовою створення ефективної системи соціальних гарантій і соціальних стандартів є участь населення країни у їх розробці та схваленні. Винесення на суспільне обговорення питань, що стосуються значної частки населення держави, є природним для правової соціальної держави. Тим більше, коли мова йде про визначення нормативів, на основі яких буде здійснюватись оцінка якості життя всього населення країни і, відповідно, прийматись рішення про необхідність надання державою за рахунок суспільних ресурсів допомоги у вигляді фінансових коштів, пільг або послуг.

Таким чином, поглиблення процесів демократизації українського суспільства, становлення правової й соціальної держави неодмінно призведе до вирішення питання про конкретні форми участі населення в розробці,

суспільному обговоренні й схваленні відповідних соціальних нормативів, у тому числі тих, що стосуються пенсійного забезпечення осіб похилого віку (мінімальна пенсія, мінімальна зарплата, прожитковий мінімум тощо).

Відповідно до згаданих світових тенденцій суспільного розвитку, необхідно розглянути, як проявляється в Україні тенденція збільшення частки населення похилого віку в загальній структурі населення.

Зміни в демографічній структурі населення України проявляються таким чином:

По-перше, протягом останніх років спостерігається поступове скорочення загальної чисельності населення України. Через низькі темпи відтворення населення його структура набуває яскраво вираженого депопуляційного характеру. Якщо у 2001 р. за даними Всеукраїнського перепису населення загальна його чисельність складала близько 48,66 млн осіб [9], то вже у 2003 р. населення скорочується до 47,82 млн. За повідомленням Державного комітету статистики, станом на 1 березня 2008 р. чисельність населення становила 46314,7 тис. осіб [10].

Одночасно, внаслідок впливу негативних наслідків макроекономічної ситуації та наявності диспропорцій в системі оплати праці, спостерігається тенденція до підвищення інтенсивності трудової еміграції працездатного населення – за експертними оцінками, нині за кордоном працює понад від 3,5 до 4,5 млн наших співвітчизників.

По-друге, відбуваються зміни репрезентативності часток різних вікових категорій населення в загальній його структурі:

– збільшується частка осіб похилого віку (з 6,84 млн. – у 2001 р. (14 %) до 7,51 млн осіб – у 2008 р. (16,3 %));

– скорочується частка дітей віком до 15 років (з 8,37 млн осіб. – 2001 р. (17,2 %) до 6,50 млн осіб – у 2008 р. (14 %)) [10].

Зростають показники старіння населення – за 2003 – 2007 рр. питома вага осіб, старших за 50 років, у загальній чисельності населення України зросла на 0,6 відсоткового пункту (з 32,8 до 33,4 %) [11, с. 367]. За

прогнозними показниками ООН, чисельність осіб похилого віку в Україні до 2015 р. складатиме 16,4 % від загальної чисельності, а дітей до 15 років – 13,5 % [12, с. 255]. Тобто в подальшому, коли категорія сьгоднішніх дітей вийде на ринок праці й стане платниками пенсійних внесків, збільшиться демографічне навантаження на солідарну пенсійну систему.

Загальний коефіцієнт фертильності у 2000 – 2005 рр. складав за підрахунками лише 1,2 [13, с. 244]. Це загрозливі показники, що свідчать про перспективи депопуляції в Україні. За підрахунками демографів, для того, щоб загальна чисельність населення залишалась на незмінному рівні, цей коефіцієнт повинен становити не менше 2,2. Тобто, спостерігається тенденція подальшого скорочення частки працездатних осіб у загальній структурі населення, а на порядку денному соціальної політики України в демографічній сфері стоїть проблема демографічної депопуляції.

Згідно з прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, до 2055 р. населення України зменшиться за оптимістичним варіантом на третину, за песимістичним – наполовину. Чисельність населення буде скорочуватися, незважаючи на зростання тривалості життя. Ці прогнози також підтверджують, що в структурі населення зменшуватиметься саме частка осіб працездатного віку, які й є платниками пенсійних внесків. Як наслідок, демографічне навантаження пенсійної системи зросте більш, ніж удвічі: якщо нині на 1000 осіб. населення працездатного віку припадає 394 особи пенсійного віку, то у 2055 р. припадатиме близько 900. За збереження існуючих тенденцій у демографічній сфері в середньостроковій перспективі міжпоколінний перерозподіл у пенсійній системі України не зможе забезпечити на достатньому рівні виплату пенсій.

Усе це надає підстави очікувати, що дефіцит трудоактивного населення в найближчому майбутньому може стати вагомим чинником, який гальмуватиме подальший розвиток вітчизняної економіки і, відповідно, розвиток солідарної складової пенсійного забезпечення. Збільшення кількості

отримувачів пенсійних виплат і скорочення платників внесків до солідарної системи призведе не тільки до зростання навантаження на працездатне населення в забезпеченні пенсійних виплат, але й до залежності Пенсійного фонду України від дотацій з державного бюджету.

Таким чином, загроза кризи розподільчої системи ставить на порядок денний питання щодо пошуку додаткових джерел формування пенсійної виплати, пошуку нових способів наповнення бюджету Пенсійного фонду. Стає очевидною перспектива створення умов для якнайскорішого запровадження накопичувальної складової пенсійної системи. Також набуває актуальності проведення державою політики зі стимулювання диверсифікації джерел доходів особи, залучення громадян до різних державних і недержавних соціальних програм.

Останніми роками соціально-економічна політика в Україні перебувала під потужним впливом перманентного виборчого процесу. Це призвело до фактичного підпорядкування соціальної політики завданням забезпечення перемоги на виборах.

Проте, хоча забезпечення соціальної захищеності населення й було проголошене як один з пріоритетів урядової політики, окремі заходи щодо соціальної підтримки, які здійснювалися та здійснюються урядом, неспроможні радикально вплинути на приборкання негативних тенденцій в соціальній сфері.

На практиці соціальна політика не є системною, а орієнтована здебільшого на “пожежні” вирішення певних соціальних проблем і фактично зосереджується навколо механічного збільшення номінальних обсягів різноманітних соціальних виплат. Добробут населення не зазнав відчутних змін на краще, що порушує базові права громадян на гідний рівень життя, унеможлиблює формування і зміцнення середнього класу як основи громадянського суспільства.

Загострення макроекономічних диспропорцій, які особливо далися взнаки в першому кварталі 2008 р. та, по суті, нівелювали позитивний ефект

зростання доходів населення, доводить безперспективність такого підходу.

Дуже актуальною для сучасної України є також тенденція щодо збереження літніми людьми здатності й бажання працювати після досягнення пенсійного віку.

Відповідно до аналізу результатів соціологічного дослідження “Сприяння реформі соціальних послуг в Україні”, проведеного співробітниками соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, можна стверджувати про наявність в осіб похилого віку в Україні бажання й здатності до праці. Майже 17 % респондентів на момент опитування працювали. Причому більшість з них мали роботу за наймом впродовж повного робочого дня. У режимі неповної зайнятості перебували близько 16 % опитаних. Випадкову роботу по найму мали 3 % респондентів, а близько 5 % – займалися індивідуальною трудовою діяльністю. Більше того, 12 % чоловіків і 6 % жінок зазначили, що шукають додаткову роботу за спеціальністю.

Майже 22 % опитаних вважають, що соціально незахищеним групам населення необхідно надавати допомогу у працевлаштуванні.

Таким чином, можна стверджувати, що для України, як і для країн Організації економічної співпраці та розвитку, на сучасному етапі є характерною тенденція щодо наявності в осіб похилого віку бажання й здатності працювати після досягнення законодавчо встановленого пенсійного віку.

Але причини, що викликають прояв цієї тенденції, мають в Україні певні особливості. Суттєвим моментом, що відрізняє наявність бажання українських пенсіонерів продовжувати трудову діяльність, є відмінності в мотивації до отримання додаткового заробітку. З’ясування мотивів осіб похилого віку щодо продовження роботи після набуття права на пенсію допоможе визначити першочергові проблеми, що постають перед літніми особами, а також потреби й інтереси людей цієї категорії.

У більшості країн з високим рівнем життя отримання додаткового до пенсійної виплати заробітку не є життєво необхідним. Проблема запобігання

бідності літніх людей не стоїть так гостро: рівень пенсійного забезпечення осіб похилого віку в цих країнах, навіть за відсутності стажу сплати пенсійних внесків, є достатньо високим. Наявність ліберального законодавства щодо гнучкого вікового цензу виходу на пенсію, високих компенсаторних механізмів у разі втрати працездатності особою внаслідок досягнення пенсійного віку, залучення населення до різноманітних соціальних програм, розвинутий ринок пенсійних послуг не заохочують людину до продовження трудової діяльності після набуття права на пенсію. Більше того, в цих країнах постійно збільшується кількість осіб передпенсійного віку, які не тільки не працюють, але й не шукають роботу.

Для пенсіонерів цих країн, на відміну від українських, основними мотивами продовження трудової діяльності виступають не матеріальні, а психологічні й культурні:

- збереження статусу працюючої особи і пов'язаного з цим відчуття власної значущості й суспільної корисності;
- бажання зберегти відносини з членами колективу (потреби у спілкуванні);
- бажання додержуватись прийнятих норм суспільної моралі, традицій, стереотипів тощо.

Для осіб похилого віку в Україні згадані мотиви є також актуальними. Але, відповідно до результатів згаданого вище соціологічного дослідження, вони не мають першочергового значення.

Серед мотивів продовження трудової діяльності українських пенсіонерів з великим відривом лідирує мотив заробити необхідні для життя гроші. Близько 15,1 % опитаних назвали нестачу продуктів харчування та коштів на якісне медичне обслуговування одними з основних проблем. Це ще раз демонструє низький рівень фінансової й матеріальної забезпеченості літніх людей за рахунок лише солідарного компоненту пенсійної системи.

Але, з іншого боку, паралельно в Україні проглядається й тенденція, що певною мірою суперечить попередній. Майже дві третини опитаних

займають пасивну позицію і намагаються обходитися тими засобами і коштами, що мають у своєму розпорядженні. Причинами такої поведінки, на наш погляд, є не тільки зниження їх конкурентноздатності на ринку праці чи фізичних і інтелектуальних здібностей унаслідок процесів старіння, але й збереження патерналістського уявлення про державу та її обов'язки щодо соціального захисту непрацездатних.

За таких умов виглядає неминучим збільшення терміну, протягом якого особи мають можливість сплачувати внески до ПФУ або накопичувати кошти на власних пенсійних рахунках, а також надання державою гарантій рівного доступу осіб усіх вікових категорій до ринку праці, стимулювання трудової активності населення похилого віку.

Характеризуючи аргументацію досліджень сучасних соціологів і геронтологів щодо сприйняття особами похилого віку якості життя, англійські дослідники Е. Сміт, Т. Шарф та інші відзначають її побудованість на тому, що якість життя відбиває як макросоціетальні й соціодемографічні фактори впливу на людей, так і особистісні характеристики та інтереси індивідів. Автори наводять аргументи на користь того, що в суспільстві існують загальні цінності, які й визначають якість життя. Але, оскільки якість життя також є суб'єктивною категорією, вона рівною мірою залежить від інтерпретації й сприйняття індивідами свого життя [14].

Тобто для забезпечення відповідності надаваного пенсійного забезпечення реальним потребам літніх осіб необхідним є вивчення цих потреб і кореляція заходів держави в пенсійній сфері. Таким чином, у цих умовах зростатимуть роль та значення соціологічних досліджень для з'ясування потреб осіб похилого віку.

Виглядає цілком природним залучення органів ПФУ до проведення моніторингу щодо відповідності надаваного пенсійного забезпечення потребам різних категорій літніх людей.

Очевидно, що сформована вікова структура населення нашої країни дає підставу звернутися до подальшого підвищення вікового цензу виходу на

пенсію.

Запровадженням трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні розпочався перехід від виключно перерозподільного принципу організації згаданої системи до поєднання солідарності й накопичення в становленні змішаної пенсійної системи.

На нових засадах було забезпечено перерахунок пенсії старим пенсіонерам, призначення пенсій за новими нормами, які відображають залежність розміру пенсії від тривалості страхового стажу й заробітку, з якого сплачуються внески. Таким чином, пенсійна реформа має певні здобутки.

Але, незважаючи на це, нова трирівнева пенсійна система на засадах поєднання солідарності та накопичення не відповідає принципам багатоваріантності й гнучкості. Існування солідарної системи не забезпечує фінансової самостійності ПФУ. Платники пенсійних внесків продовжують фінансувати виплату пенсій тим пенсіонерам, які взагалі не сплачували або сплачували внески на недостатньому рівні.

Не запроваджено накопичувальний рівень пенсійного забезпечення.

Залишається на недосяжному рівні забезпечення гідного рівня життя у старості, врахування особистісних потреб пенсіонерів. Рівень пенсійних виплат не досягає розміру навіть прожиткового мінімуму для працездатного населення.

Не розвинуто ринок соціальних послуг для пенсіонерів. Єдина послуга, передбачена пенсійним законодавством, – це виплата допомоги на поховання пенсіонера.

Узагалі не піднімається питання про запровадження диференціації та диверсифікації щодо форм надання й організації пенсійних виплат (безальтернативність її грошової форми).

В умовах обмеженості ресурсів на забезпечення гідної старості за рахунок пенсії не створено підґрунтя для заохочення до продовження трудової діяльності особами похилого віку, а також убезпечення від

дискримінації літніх людей на ринку праці.

Державна політика в пенсійній сфері позбавлена цілісності, на державному рівні відсутнє розуміння комплексного характеру вирішення проблем літніх людей.

Відсутня державна стратегія підготовки людей до старості й не сформовано модель відносин між державою та особами похилого віку.

Ось далеко не повний перелік проблем державного управління пенсійним забезпеченням осіб похилого віку в Україні, для вирішення яких і потрібно створити нову, дійсно ефективну модель пенсійної системи з урахуванням основних світових здобутків у цій сфері.

На відміну від інших згаданих тенденцій світового суспільного розвитку, вплив тенденції щодо зростання кількості самотніх людей, послаблення родинних зв'язків, відстороненості різних поколінь однієї родини і, як наслідок, якісних змін усередині соціальної мережі, до складу якої включені літні люди, не набув істотного поширення в сучасному українському суспільстві.

В Україні в основному зберігається традиційний підхід, відповідно до якого завдання забезпечення людей похилого віку вирішується в рамках родини, яка фактично виконує функцію неофіційної програми соціального страхування.

Як зазначає дослідник Л. Карцева, "...сім'я в ситуації соціально-економічної кризи залишається символом близькості й приватності, острівцем відносної стабільності й благополуччя на відміну від виробничої організації, сусідської общини, дружньої спільності та ін. [15, с. 68]".

Таким чином, в умовах низького рівня зарплат й обмеженості фінансових ресурсів українського пенсійного забезпечення родина була й залишається засобом перерозподілу внутрішніх накопичень між окремими її членами.

У той же час сім'я як соціальна група й соціальний інститут також змінюється й може перетворюватися на віртуальну реальність, коли реальні

відносини заміщуються, підмінюються віртуальними [16, с. 60]. Адаптація літніх осіб до віртуальних форм життя відбувається хворобливіше, ніж аналогічний процес у молодших, що також сприяє їхній соціальній ізоляції й самотності.

За таких умов підвищується роль системи пенсійного забезпечення як механізму запобігання зубожінню бідності літніх людей.

Актуальною для українського пенсійного забезпечення є також тенденція щодо розширення кількості соціальних послуг, що надаються особам похилого віку та іншим непрацездатним за рахунок державних коштів і коштів недержавних організацій.

Важливість питання розвитку сфери соціальних послуг підтверджується увагою, яка приділяється урядом цьому питанню. Кабінет Міністрів України 31 липня 2008 р. на своєму засіданні схвалив План дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг, розроблений Міністерством праці та соціальної політики. Він передбачає такі основні завдання на період до 2012 р.

- децентралізувати систему соціальних послуг, забезпечити розвиток їх надання на рівні громади, за місцем проживання людини;
- розробити і впровадити стандарти якості соціальних послуг, нові форми й технології соціального обслуговування громадян;
- сформувати правові засади функціонування ринку соціальних послуг з широким залученням недержавних організацій;
- удосконалити управління, планування й регулювання системи соціальних послуг;
- впровадити нові механізми фінансування послуг, які передбачають перехід від утримання бюджетних соціальних закладів до закупівлі безпосередньо послуг.

Таким чином, нині назріла необхідність у глибоких структурних перетвореннях, впровадженні нової системи соціальних послуг – європейського зразка, яка, зокрема, передбачає поступове звільнення

держави від функцій безпосереднього надавача соціальних послуг та передачу їх недержавним організаціям. Водночас за державою мають бути закріплені функції фінансування та контролю за використанням коштів.

Вирішення посталих питань виходить за межі проголошеної трирівневої пенсійної системи, яка не передбачає врахування цілої низки проблем пенсійного забезпечення й потребує змін з використанням досвіду реформування інших пенсійних моделей.

Тому перегляд основних компонентів проголошеної трирівневої системи й поступове розширення елементів пенсійної моделі є неминучим.

Список використаних джерел

1. *Aiginger K.* The economic agenda: a view from Europe / K. Aiginger // Review of international Economics. – 2004. – May. – Vol. 12. – Issue 2. (Спец. вип. : Economic Agenda for the 21 Century).
2. *Marioni P.* Accroitre l'emploi des seniors: Entre volontés et difficultés / P. Marioni // Premieres synthèses. – P., 2005. – № 4. – P. 335–341.
3. *Pestieau P.* Contrevertes sur le départ a la retraite / P. Pestieau // Rev. d'économie polit. – P., 2005. – P. 163–172.
4. *Esping-Andersen G.* The three worlds of welfare capitalism / G. Esping-Andersen. – Princeton (N.J.) : Princeton univ. Press, 1994. – 248 p.
5. *Fellin P.* Development of Capital in Poor, Inner-City Neighbourhoods. Journal of Community Practice / P. Fellin – 1998. – Vol. 5. – № 3.
6. Підготовка нових членів ЄС – країн-сусідів України – до вступу в Шенген і виклики для України : матеріали круглого столу / [за ред. В. І. Андрійко, З. С. Варналія, С. І. Мітряєвої]. – Ужгород, 2007. – 112 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 pp.) “Шляхом європейської інтеграції” / [авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.] ; Нац. ін-т стратегічних дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во екон. та з питань европ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, – 2004. – 416 с.
8. *Качан Л.* Складові нашого добробуту / Л. Качан // Соціальний захист. – 2006. – № 1. – С. 3–6.
9. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; [ред. О. Г. Осауленко]. – К. : CD-вид-во “Інфодиск”, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/200/NT/XP. – Назва з титул. екрану.
10. Демографічна ситуація в Україні у січні-листопаді 2008 року / Державний комітет статистики : експрес-випуск – 2009. – 24 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (розділ “Експрес-випуски”).
11. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: [монографія] / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2008. – 744 с.
12. Доклад о развитии человека 2005. Международное сотрудничество на перепутье: помощь, торговля и безопасность в мире неравенства / [пер. с англ.] – М. : Весь мир, 2005. – 416 с.

13. Доклад о развитии человека 2007/2008. Борьба с изменениями климата: человеческая солидарность в разделенном мире / [пер. с англ.]. – М. : Весь мир, 2007. – 400 с.

14. Determinants of quality of life amongst older people in deprived neighborhoods / A. E. Smith, J. Sim, Th. Scharf, C. Phillipson // Ageing a. society. – Cambridge, 2004. – № 24. – P. 793–814.

15. Карцева Л. В. Семья в трансформирующемся обществе / Л. В. Карцева // Вестник Моск. ун-та. – 2004. – С. 65–72. – (Сер. 18. Социология и политология. – № 1).

16. Иванов В. Виртуализация общества / В. Иванов. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2000. – 96 с.

Makarenko O.M. Trends and prospects of pensions schemes development for elderly age persons in Ukraine.

This article discusses the main trends and prospects of pensions schemes development. The analysis concludes discrepancy between tiered pension system of Ukraine and objective of ensuring the rights and needs of elderly age persons, and also the necessity to review its main components.

Key words: pensions, pension system, the elderly age people, the development of pensions.

Макаренко А.М. Тенденции и перспективы развития пенсионного обеспечения лиц пожилого возраста в Украине.

Рассмотрены основные тенденции и перспективы развития пенсионного обеспечения. На основе анализа сделаны выводы о несоответствии трехуровневой пенсионной системы Украины задаче обеспечения прав и потребностей лиц пожилого возраста и необходимости пересмотра ее основных компонентов.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсионная система, лица пожилого возраста, развитие пенсионного обеспечения.